

Ўзбек ва турк тилларидаги бир хил сўз, ибора ва мақоллар

09:38 / 09.10.2023 1965

Ўзбек тилида қалам аҳли ва нотиклар томонидан мурожаат қилинмай қўйганлиги туфайли деярли унутилаёзган кўп сўзларимиз бор. Масалан, какра деган сўзни бугунги ёшларимизнинг кўплари билмайди. Эҳтимол, кўпчилик ўқиш тугул эшитмаган ҳам. Лекин, тилдаги ҳар бир сўз, ҳар бир лексик birlik унинг воз кечилмас бойлиги ҳисобланади.

Бу сўз ўта бемаза ва тахир бўлиб қолган нарсага нисбатан ишлатилади. Гарчи, уни мева ва ўсимликларга нисбатан ишлатиш тўғри бўлса-да, мазкур сўз кўпроқ кўк чой ниҳоятда аччиқ қилиб дамланганда қўлланади.

Аслида эса, «какра» таъми ниҳоятда аччиқ бўлган бегона ўтлар туркумига киради. Аммо, тилимизда бу сўз таъми тахир ва аччиқ бўлиб қолган ҳар қандай мева ёки ичимликка нисбатан сифат ўлароқ қўлланиши урфга кирган.

Ушбу сўз турк тилида ҳам айна шакл ва англамда ишлатилар экан. Қуйида туркларнинг машҳур «kubbealtı lügatı»дан иқтибос келтирамиз:
KEKRE sıf. (Eski Türk. kekre “develerin çiğnediği acı bir ot”) Tadı dili buracak derecede hafif acımsı ve ekşimsi olan: Yabancı diyarlardan sökülüp getirilmiş

ağaçların kekre meyvelerini yemekten bünye ihtilâline uğradıysa kabahat kimindir? (Sâmiha Ayverdi).

Адабий тилимизда ҳали-ҳануз ишлатилувчи, илдизи туркий бўлган жуда кўп сўзларимиз бугунги туркча изоҳли луғатларда «eskimiştir» (эскирган) қайди билан келтирилади. Кузатувлар шуни кўрсатадики, мазкур «эскирган» сўзлар бизда ҳоли ҳозирда ҳам қўлланиб келаётган сўзлар бўлади.

Мисол тариқасида «ўзга» сўзини олишимиз мумкин. Бугунги турк тилида мазкур сўз ишлатилмайди. Илло, ишлатилса ҳам эски замонларда ёзилган шеърларида ёхуд имом-домлалар мавъизаларида ишлатилиши мумкин.

Унинг туркча изоҳли луғатдаги талқинига назар соламиз:

özge

Eskimiştir

sıfat

1.

başka.

«Benim senden özge sevdiğim mi var?»

2.

el, yabancı.

«Özgeye sır verilmez»

Алишер Султонходжаев

Ушбу мақола Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 2023 йил 7 сентябрдаги 03-07/7119-рақамли хулосаси асосида тайёрланди.